

står i relation till folkhälsofrågor, och Systembolaget tar regelbunden hjälp av externa aktörer, t.ex. Statens folkhälsoinstitut och forskare, för att påvisa alkoholens faror. En intressant uppgift är att forskarna till en larmrapport om alkoholens skadliga verkningar enbart kom från länder med statliga monopoler.

I God service ingår sådant som gör att Systembolaget framstår som bättre än potentiella konkurrenter, t.ex. välutbildad personal och snabba beställningsleveranser. Nätverket Svenskt kulturarbiv innefattar alla aktiviteter som medför att medborgarna uppfattar Systembolaget som någonting unikt svenskt. Här inbegrips bl.a. Systembolagets egen historieskrivning, annonskampanjer och samarbeten med Nordiska museet. Som viktiga materiella aktörer – där vissa ingår i flera nätverk (s.k. superaktörer) – lyfter Martenius fram förpackningarna, inte minst den internationella succén Absolut vodka. Vinboxen kan ingå både i nätverket God service (gör det lättare att bara ta ett glas vin) och Socialt ansvar (förleder folk att dricka mer). Aktörerna får således sin karaktäristik av det nätverk där de är verksamma. Det gäller även butiksinredningen som kan ingå i alla tre nätverken och exempelvis representera ”nordiskt blond” i Svenskt kulturarbiv.

I sammanfattningen menar Martenius att God service och Socialt ansvar är etablerade nätverk, medan Svenskt kulturarbiv än så länge har formen av en ”stödstrategi”: ”Svenskt Kulturarbiv är ännu så länge bara små trådar här och var – men så småningom kommer de säkerligen (om Systembolaget får vara kvar) att kunna flätas ihop till ett riktigt praktiskt rep, om än inte lika praktiskt som *God Service*, en verklig tross att hålla i när det stormar” (s. 83).

Systembolaget. Ett svenskt kulturarbiv är en lättillgänglig skrift med en hel del intressant information, både historisk och nutida. Jag tänker inte minst på det ovan nämnda om sammansättningen av forskare i larmrapporten om alkoholens faror. Som ett masterexamensarbete är det också ett ambitiöst försök att behandla en sentida institution i termer av kulturarbiv, och att täcka in många och stora frågor. Men det senare speglar också en svaghet med arbetet. Det är trots allt ett relativt begränsat material som Martenius bygger på och det är inte heller alltid lätt att följa den ”röda tråden”. Redogörelserna för olika alkoholsorter tycks exempelvis inte fylla någon avgörande funktion. Om alla de inledande frågorna får ett riktigt svar är inte heller helt lätt att avgöra. Här kunde författaren gjort en tydligare återkoppling i det avslutande kapitlet. Teoretiskt uppvisar texten både för-

och nackdelar. En mer ingående teoretisk genomgång av ANT kan man nog förvänta sig på masternivå, men samtidigt är detta en text med en bredare publik än den akademiska. Dessutom lyckas Martenius ändå att med hjälp av ANT peka på centrala aktörer och deras varierande karakteristika beroende på aktuellt nätverk. Däremot får inte läsaren speciellt mycket information om hur analysen har gått till – hur har nämnda nätverk ”valts ut” och vad har i så fall ”valts bort”? Trots dessa brister är *Systembolaget. Ett svenskt kulturarbiv* läsvärd, och också ett exempel på en text där bilderna verkligen fyller en funktion – att bidra till förståelsen av Systembolaget som kulturellt fenomen.

Bo Nilsson, Umeå

Niclas Ingmarsson & Robert Willim (text),
Martin Magntorn (foto): *Förbisett. När vardagen glimrar till*. Brutus Östling Bokförlag
Symposium, Stockholm/Stehag 2010. 190 s.,
ill. ISBN 978-91-7139-847-5.

Med 22 korta texter om det dagliga livets märkvärdigheter vill etnologerna och författarna till boken *Förbisett. När vardagen glimrar till*, Niclas Ingmarsson och Robert Willim, uppmuntra oss att se vardagens rum och företeelser med större nyfikenhet. Titlar som ”Att höra hemma”, ”Perforerat landskap” eller ”Nya vägar”, antyder att texterna handlar om både platserns egenskaper och sensationerna de ger upphov till hos dem som vistas där. Dispositionen av ämnen saknar logik i den meningen att diskussionerna som förs inte bygger upp resonemanget till en sammanfattande syntes. Snarare tjänar texterna på att läsas var för sig, inte minst eftersom ledmotivet – vikten av att varsebli det förgivettagna – återkommer med enfasis i varje betraktelse. Martin Magntorns pregnanta fotografier, som också följer med denna snyggt formgivna och med sitt nätta format tillgängliga bok, har samma syfte och de flesta av hans bilder föreställer det tätbebyggda landskapets periferier och bihang. Vägrenar, bakgårdar och parkeringar samsas med rivningstomter, soptippar och transformatorstationer. Trots stadsmiljöerna figurerar emellertid nästan inga människor i bilderna, och i fokus befinner sig oftast den mer eller mindre tomma ytan.

I den första texten tar författarna itu med den svåra frågan vad som anses och har ansetts som sevärt. Med avstamp i Linnés Lapplandsresa, via Linnerhielm och STF:s årsböcker sammanfattar de sin historiska exposé

i slutsatsen att dagens sevärdheter i många avseenden liknar dem som förekom vid sekelskiftet 1900. Då som nu, menar författarna, längtar vi människor efter orörd natur, fjäll och hav. Som kontrast till denna längtan nämner de också den senaste tidens stora intresse för ruiner och förfall som har kommit till uttryck på hemsidor och i alternativa guideböcker. Förfall eller pastoral idyll spelar mindre roll, sevärdhetsbegreppet, skriver författarna, omfattar ett utflyktsmål som i sig måste vara fast och möjligt att återuppleva för att klassas som sevärt. Med sitt bidrag vill Willim och Ingmarsson, till skillnad från andra guideboksförfattare, inte få oss att färdas till särskilda, namngivna platser utan istället att öppna våra sinnen för det tillfälligt sköna och förunderliga utefter vår vardagsväg, vilken den nu är.

Den programmatiska upptakten följs därför av texter som skall väcka vårt intresse för fenomen och platser som de flesta av oss helt enkelt inte bryr oss så mycket om. Vägar, resande och i synnerhet bilåkandet ägnas mycket uppmärksamhet och det framgår tydligt att bilen i sig är en plats för viktiga upplevelser för författarna. I texten "Längs vägen" rör sig resonemanget fram och tillbaka mellan bilåkandets fördelar och avigsidor för att avslutas i en burlesk beskrivning av motorvägsfaranadets roadkills och mosade insekter som medverkande i en perfekt safari. I "Nya vägar" ställs upplevelsen av att åka (bil) på en helt nyinvidg väg mot insikten att nya vägar snart blir gamla och hela transportsystem överges för mer tidsenliga infrastrukturella satsningar. I "Oväntade monument" skildras en bilsprot inlevelsefullt som platsen där bildrömmar går i kras och bilar "stympas" för att sedan "hjärtlöst" staplas på hög. I "Kärv skönhet" kör författarna genom nedlagda industrilandskap, i "Upplyst" upplever de den av gatlyktor upplysta staden genom bilrutan och i "Nattrafik" är det själva nattkörningen (och förvisso nattliga tågresor) som är föremålet för funderingarna.

Miljöer som vanligtvis upplevs sakna estetiska kvaliteter återkommer i texterna. Det säger sig självt, hade de definierats som behagfulla eller vackra hade de inte varit förbisedda. Jag har redan nämnt bilsprotet, därtill kan fogas soptippen, dagbrottet, kulvertsystemet och busskuren – alla ställen som få personer dröjer sig kvar på om de slipper och som de flesta skulle beskriva som ett slags nödvändigt ont. Fulheten i sig bildar inte sevärdheten, istället vill författarna peka på hur dessa miljöer kan ha mening och betraktas som platser med innebörd och till och med värde. Det gör de oftast genom att liksom demontera och ordrikt beskriva den triviala erfaren-

heten av vardagens rum: villaförorten, tågplattformen i rusningstid eller boendeparkeringen på kvällen. Ordriktedom präglar alla texter och jag uppfattar det poetiska språket som en strategi för att få oss att förstå hur bilden av det hittills förbisedda kan vridas och platserna ges ny innebörd. Liknelserna är påfallande många och brokiga och föremålen animeras konsekvent. Landsvägsbussen "exploderar i ett moln av eld, när den jaktar in i aprilkvällens lågt stående sol", toalettstolar och handfat beskrivs som "emaljerade svampar sammanbundna av underjordiska mycelier och rottrådar", motorvägens ljud framställs som en "friktionssymfoni" när däckens "smeker asfalten", vägbelysningen som väldiga duschar av ljus, vintergräset "byter kostym", trädröterna "bryter sig igenom väggarna" och flerbostadshuset "sträcker på sig". Ibland ges nästan intryck av en tecknad värld, men språket byter snabbt karaktär när vetenskapliga referenser och redogörelser från konstvärlden infogas i resonemangen och tonen blir sakligt akademisk.

Om Magntorns bilder kan sägas att de är ojämförligt starkare i sitt uttryck än texterna, och förmedlar budskapet om vardagslandskapets förbisedda egenskaper med väldig kraft. Det finns inget vardagligt i dem och det är ju också tanken. Samtidigt förefaller de vackra och allvarsamma bilderna främmandegöra det vanliga till den grad att platserna inte längre känns tillgängliga, och till det bidrar framför allt det faktum att de alla är konsekvent tömda på mänskligt liv. Inte ens i de bilder där (mänsklig) verksamhet pågår eller nyss har pågått förekommer det människor. Lastbilen, traktorn och grävskoporna verkar självgående och de inte särskilt inbjudande sittbänkarna framstår som installationer i en postapokalyptisk värld. Det är inte så märkligt, de flesta platser i fotografierna befolkas sällan eftersom människor inte tycker om att vistas på dem och därmed ser förbi dem. Jämför vi med Lars Tunbjörks klassiska utsnitt av vardagen är Magntorns bilder mindre surrealistiska men distansen till motiven förefaller likväl större.

Som Ingmarsson och Willim tangerar i flera av sina texter ingår deras bok i den rörelse vars anhängare under de senaste två decennierna har ägnat sig åt att besöka och undersöka platser i förfall. Till detta manligt dominerade sammanhang hör en lång rad studier av urbaniteten i dess olika former, med olika syften och utgångspunkter, och därtill återkommande skildringar av en onyanserat changerande landsort. Jörnmarks böcker har bidragit till allmänhetens intresse för de övergivna platserna men rörelsen startade redan på 1990-talet i och med Urban Exploration och i Sverige kan K-spanarnas resmål

betraktas som en trivsamt variant på samma tema. En gemensam nämnare för flertalet utsagor är det ibland oavsiktliga estetiserandet av smutsiga eller obehagliga miljöer, och då avses inte ställen som sjukhemmens sköjlrum eller ridskolans kalla läktare, utan i första hand ödsliga, lätt farofyllda och övergivna platser där få människor vistas frivilligt, utom rörelsens anhängare. Det är också den tolkningen författarna av *Förbisett* tycks göra av sin egen dragning till dessa platser – det oupptäckta gör dem attraktiva och när de utforskas och omskrivs förlorar de sin dragningskraft. Den gamla gentrifieringsdiskussionen som fördes angående Haga i Göteborg, Möllevången i Malmö och Söder i Stockholm ligger nära till hands att referera till, men dess socio-politiska dimensioner faller inte inom ramarna för den här publikationens syften.

Det förbisedda, om vi ska resonera som Ingmarsson och Willim, förbises av alla utom av dig, just i den särskilda stunden. Det är inte bestående, upplevelsen delas inte av flera och därmed kan det förbisedda inte heller vara värdefullt för någon annan än för dig. Men låter det sig då beskrivas? Ja, den specifika upplevelsen kan alltid återges och det lysande exemplet kan fungera som inspiration och vägledning. Det är också vad författarna till *Förbisett* vill åstadkomma. Med instruktiv ton redogör de för sina smultronställen och visar pedagogiskt hur liknande platser i våra vardagslandskap kan framträda och värderas. Ambitionen är sympatisk och inte minst rationell och ligger dessutom helt i linje med vår samtids idéer om medveten närvaro och acceptans. Njut av den glittrande asfaltbeläggningen på din garageuppfart av precis det skälet att du ser den varje dag. Se och ta in kontorsmöbelns lackade yta, för den är del av din vardag. Studera lödkolvens form och känn den under dina fingertoppar, för du sitter med den i handen 40 timmar i veckan. Fabriken är nedlagd, men lägg märke till hur takplåten glänsar när du kör förbi. Det är en nyttig men inte oproblematisk lektion i levnadskonst jag som läsare får.

Eva Löfgren, Mariestad

Sven-Erik Klinkmann: *Från Wantones till Wild Force. Nya sound i en gränsstad*. Gidlunds förlag, Hedemora 2010. 503 s., ill. ISBN 978-91-7844-797-8.

Folkloristen Sven-Erik Klinkmann har skrivit en bok om hur rocken och popen kom till österbottniska Vasa

mellan åren 1960 och 1990. Man kan nästan tala om en minnesbok. I botten på texten finns författarens egna minnen av epoken. Om än inte en central aktör när det begav sig, upplevde han ändå flertalet av de omskrivna händelserna och kände framför allt till de viktigaste namnen. En verkligt central aktör har han dock i efterhand blivit i egenskap av epokens skildrare.

Men utgåvan är också en minnesbok för att källmaterialet i stor utsträckning utgörs av intervjuer och e-postkommunikation, där aktörerna återger sina minnesbilder och sina uppfattningar om dem.

Studien är överhuvudtaget mycket aktörorienterad, för att inte säga aktörsnära. Vi presenteras för ett antal män som var aktiva, främst som musiker, i den händelseutveckling som skildras. Personerna beskrivs och citeras mycket ingående, så ingående att en etisk gräns om inte passeras så åtminstone tangeras. Men någon passage om författarens etiska hållning till sin redovisning finns märkligt nog inte. Det är därför inte svårt att ana bakgrunden till att en av de intervjuade dragit tillbaka sin medverkan i texten.

Boken har flera ansikten. Den är både populär och vetenskaplig. Den vänder sig följaktligen till både Vasabor och forskare. Klinkmann har löst uppgiften att tillfredsställa båda grupperna på ett smått lustigt sätt, nämligen att ge dem olika delar av texten (jfr s. 24). Av bokens fjorton kapitel får de lokalhistoriskt intresserade tio. I dessa avsnitt är lokal- och tidsfärgerna starka och detaljerna många. Det dåtida Vasa stiger fram med sina caféer och klubbar, sina språkuppdelade skolor, sina band och sina grupperingar bland de unga. Den forskningsmässiga anknytningen finns i försynta fotnoter som då och då ger möjlighet till vidgade perspektiv på vissa förhållanden i det unga Vasa.

Forskarnas fyra kapitel avslutar boken. De är å andra sidan övervägande analytiska, där forskarkollegers namn, arbeten och begrepp tar sedvanlig plats i texten. Det metodiska greppet är inte bara ett, även om det kartografiska angreppssättet med teckning av minnets geografi är viktigast. Men avståndet mellan inledningens myller av handfasta uppgifter och denna sofistikerade geobiografiska metod är stort. Och dessutom lanseras metoden i sista kapitlet, varför läsaren på sätt och vis får börja om i sitt försök till förståelse av rockens och popens Vasa.

Apropå metod så finns nästan ingen hänvisning till liknande studier av andra städers tidiga rockliv – undantaget en exkurs om Helsingfors. Det existerar trots allt en hel del sådana undersökningar av lokala scener,